

POVEZANOST OSOBINA LIČNOSTI I NEKIH KARAKTERISTIKA OBITELJSKOGA FUNKCIONIRANJA SA PSIHIČKIM SIMPTOMIMA MAJKI I OČEVA

Sanja SMOJVER-AŽIĆ, Tamara MARTINAC DORČIĆ
Filozofski fakultet, Rijeka

UDK: 159.942.5-055.52(497.5)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 12. 6. 2008.

Da bismo analizirali psihološke prilagodbe majki i očeva, u ovom je istraživanju sudjelovalo 90 bračnih parova s prosječno dvoje djece. Uz pretpostavku da su psihički simptomi najviše određeni crtama ličnosti, ispitano je u kojoj mjeri obiteljsko funkcioniranje, bračna kvaliteta, roditeljski stres i problemi u ponašanju djeteta dodatno objašnjavaju izraženost psihičkih simptoma roditelja. Posebno je analiziran odnos između izraženosti psihičkih simptoma i izvora roditeljskoga stresa te problema u ponašanju djece kod majki i očeva. Izraženost psihičkih simptoma majki najviše se može objasniti osobinama ličnosti: majke s izraženijim neuroticizmom imaju izraženije psihičke simptome. Obiteljsko funkcioniranje i bračno zadovoljstvo dodatno značajno objašnjavaju izraženost psihičkih simptoma, kao i intenzitet roditeljskoga stresa i problemi u ponašanju, od kojih se kao samostalan prediktor izdvaja samo problematično ponašanje djeteta. Kod očeva crte ličnosti, posebice neuroticizam, objašnjavaju izraženost psihičkih simptoma. Značajni su i obiteljsko funkcioniranje i bračna kvaliteta. Očevi koji procjenjuju svoj bračni odnos manje kvalitetnim imaju izraženije psihičke simptome. Varijable vezane uz roditeljstvo ne pridonose značajnu objašnjenju varijance izraženosti psihičkih simptoma očeva.

Ključne riječi: majke, očevi, psihički simptomi, ličnost, obitelj, roditeljski stres, problemi u ponašanju djece

Sanja Smojver-Ažić, Filozofski fakultet u Rijeci, Odsjek za psihologiju, Omladinska 14, 51 000 Rijeka, Hrvatska.
E-mail: smojver@ffri.hr

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 1-2 (105-106),
STR. 209-231

SMOJVER-AŽIĆ, Š.,
MARTINAC DORČIĆ, T.:
POVEZANOST...

Roditeljska uloga, kao važan dio samopoimanja i izvor individualnih razlika (Simon, 1992.) još nije dovoljno teorijski i empirijski analizirana, a istraživanja ne daju konzistentne rezultate (Nomaguchi i Milkie, 2003.). Osim toga, roditeljsko ponašanja češće se ispituje u kontekstu razumijevanja čimbenika važnih za razvoj djece, a manje da bi se razumjela kvaliteta prilagodbe odraslih osoba na njihove životne uloge. Pri tomu se istraživanja češće bave prilagodbom na nenormativne životne okolnosti, poput rastave braka (Tein i sur., 2000.) ili roditeljstva djece s posebnim potrebama (Ievers i sur., 1998.; Warfield, 2005.), a neusporedivo je manje onih koja analiziraju funkcioniranje intaktnih obitelji s djecom čiji je razvoj u okviru normativnih kriterija.

Da bi se ispitala važnost roditeljske uloge, najčešće se uspoređuje prilagodba osoba s djecom i bez djece ili se efekt roditeljstva analizira s obzirom na kontrolu relevantnih varijabli (Nomaguchi i Milkie, 2003.). Dosadašnje spoznaje idu u prilog zaključku da se roditeljstvo značajno odražava na psihološko zdravlje roditelja. Pri tome se može govoriti i o pozitivnim ishodima (pozitivne emocije, povećanja životnog smisla, obogaćivanje slike o sebi i razvoj socijalnih odnosa), ali i o negativnim posljedicama, poput preopterećenosti, sukoba i frustracija (Nomaguchi i Milkie, 2003.; Umberson i Gove, 1989.). Roditeljska uloga utječe na razvoj osobe kroz promjene u aktivnostima, obvezama, osjećajima i slici o sebi, a efekt roditeljstva ovisi o raznim obilježjima roditelja (spol, kulturalno i društveno podrijetlo, osobnost, bračni status i bračno zadovoljstvo), obilježjima djece (dob, temperament i percipirana ranjivost) te o kvaliteti njihove interakcije (Kendler i sur., 1997.; Umberson i Gove, 1989.). Rezultati o efektima roditeljstva mogu biti posljedica nejednoznačne operacionalizacije roditeljske uloge. Primjerice, Sabatelli i Waldron (1995.) subjektivni doživljaj roditeljstva opisuju roditeljskim zadovoljstvom, zahtjevima i stresom roditeljske uloge te osjećajem roditeljske kompetencije, dok Wallander i Varni (1998.) roditeljstvo ispituju kao kvalitetu psihološke prilagodbe koja obuhvaća mentalno i tjelesno zdravlje i socijalno funkcioniranje.

Od modela roditeljstva najčešće se citira model Belskog (1984.). Prema ovom modelu, roditeljstvo je određeno osobinama roditelja (spol, osobnost, osobna iskustva u interakciji s vlastitim roditeljima, stavovi i uvjerenja o roditeljstvu), djeteta (spol, dob, temperament djeteta i sposobnosti) i kontekstualnim čimbenicima (bračni odnosi, socijalna mreža i zanimanje roditelja). Premda je primarni cilj modela Belskog razlučiti što je u osnovi neodgovarajućega ponašanja roditelja, ove determinante roditeljstva mogu poslužiti kao polazište u razumijevanju roditeljske prilagodbe. Ovdje će biti komentirane samo neke od mogućih determinanti prilagodbe roditelja, relevantnih za ovo istraživanje.

Osobine ličnosti roditelja

Rezultati istraživanja o odnosu između ličnosti i mjera prilagodbe opravdavaju očekivanje da su osobine ličnosti roditelja važne odrednice njihove prilagodbe. U istraživanjima povezanosti osobina ličnosti i psihičke dobrobiti češće se ispituju učinci ekstraverzije i neuroticizma, a u manjoj mjeri učinci otvorenosti, savjesnosti i ugodnosti (Hayes i Joseph, 2003.). Costa i McCrae (1980.; prema Hayes i Joseph, 2003.) nalaze da je pozitivan afekt povezan s visokom ekstraverzijom i niskim neuroticizmom, a John i Srivastava (1999.) navode pozitivne efekte visoke savjesnosti na zdravstvene ishode i dužinu života, dok niska ugodnost i neuroticizam znače rizične faktore za tjelesno zdravlje.

Spol roditelja

Roditeljstvo se dosta dugo najčešće poistovjećivalo samo s majčinstvom, ali u suvremenim se istraživanjima sve više ističe i razmatra i uloga očeva te se naglašavaju različitosti u doživljavanju ovih dvaju oblika roditeljstva (Čudina-Obradović i Obradović, 2003.).

Istraživanja dokazuju kako očevi jednako kao i majke imaju važnu ulogu u emocionalnom i ponašajnom aspektu djetetova funkcioniranja (Phares i sur., 2005.). Različitost uloga majke i oca podrazumijeva različite standarde za evaluaciju roditeljskog uključivanja – očekuje se veća majčina uključenost i briga oko djece, što može rezultirati većim konfliktom uloga kod zaposlenih majki (Fuegen i sur., 2004.). Rezultati istraživanja sugeriraju razlike u prilagodbi očeva i majki s obzirom na usklađivanje profesionalne i obiteljske uloge. Zanimljivim se čini zaključak da su veće spolne razlike postojale u istraživanjima do ranih 1970-ih godina, kad su u uzorcima prevladavale obitelji sa zaposlenima očevima i nezaposlenima majkama i kad je veća razina roditeljskoga stresa bila izražena kod žena. U novijim istraživanjima ne nalazi se više konzistentna potvrda u prilog spolnih razlika u doživljaju roditeljskog stresa i prilagodbe očeva i majki, što se povezuje s činjenicom da su oba roditelja zaposlena i da je opterećenje profesionalne i obiteljske uloge u takvim obiteljima podjednako (Barnett i sur., 1994.).

Roditeljski stres

U analizama roditeljskoga funkcioniranja dio istraživanja usmjerava se na ispitivanja roditeljskoga stresa kao specifičnog iskustva neposredno povezanog sa zahtjevima roditeljske uloge (Abidin, 1992.). Roditeljski stres posljedica je niza procjena roditelja na temelju razine uključenosti u roditeljsku ulogu, a s obzirom na očekivanja i društvene norme. Rezultati istraživanja o povezanosti percepcije stresa i problema u prilagodbi

prilično su konzistentni i idu u očekivanom smjeru – veća percepcija roditeljskoga stresa vezanog uz bolest djeteta, svakodnevne brige ili odnose s drugim ljudima odražava se na slabiju prilagodbu roditelja (Manuel, 2001.; Mc Lean i sur., 2004.).

Karakteristike djeteta

Doživljaj roditeljstva određen je i značajkama djeteta i mijenja se s djetetovom dobi s obzirom na zahtjeve roditeljske uloge. Rezultati istraživanja potvrđuju da je roditeljski stres izraženiji uz djecu teška temperamenta, uz djecu koja imaju emocionalnih problema, problematičnog su ponašanja, agresivna i prkosna (Čudina-Obradović i Obradović, 2006.).

Bračno zadovoljstvo i obiteljsko funkcioniranje

U analizi prilagodbe roditelja važno je razmatrati kvalitetu njihovih bračnih i obiteljskih odnosa. Istraživanja o bračnom zadovoljstvu potvrđuju njegovu važnost za mentalno i tjelesno zdravlje žena (Levenson i sur., 1994.), koje je narušenije u nesretnim brakovima, za razliku od muškaraca, kod kojih sam bračni status neovisno o kvaliteti pridonosi zdravlju.

Istraživanja o kvaliteti obiteljskoga funkcioniranja upućuju na važnost kohezije i adaptabilnosti (Ievers i sur., 1998.; Place i sur., 2005.), koji primjerice mogu biti značajnim zaštitnim faktorom potencijalno neželjenih efekata brige za djecu s poteškoćama (Martinac Dorčić, 2007.).

CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj je ovog istraživanja bio ispitati važnost raznih odrednica izraženosti psihičkih simptoma kod majki i očeva. S obzirom na nedovoljnu zastupljenost istraživanja koja se bave ispitivanjem prilagodbe roditelja u normativnim životnim okolnostima, ispitana je psihološka prilagodba majki i očeva djece bez poteškoća u razvoju iz potpunih obitelji. Problemi istraživanja bili su:

1. Ispitati postoje li razlike u crtama ličnosti, obiteljskom funkcioniranju, bračnom zadovoljstvu, roditeljskom stresu i izraženosti psihičkih simptoma između majki i očeva.

2. Utvrditi u kojoj mjeri obiteljsko, bračno i roditeljsko funkcioniranje dodatno objašnjavaju izraženost psihičkih simptoma roditelja pošto se isključe efekti crta ličnosti.

3. Ispitati doprinos pojedinih izvora roditeljskoga stresa i problema u ponašanju djece u objašnjenju izraženosti psihičkih simptoma majki i očeva.

Osnovna je hipoteza ovog istraživanja da će se majke i očevi razlikovati u svim navedenim varijablama i u važnosti pojedinih odrednica psihološke prilagodbe. Također se očekuje da će i kod majki i kod očeva varijable bračnoga i obiteljskoga funkcioniranja značajno pridonijeti objašnjenju psihološke prilagodbe površ osobina ličnosti.

METODA

Ispitanici i postupak

U istraživanju su sudjelovali roditelji djece predškolskih i školskih ustanova s područja grada Rijeke. Uzorak čine 103 majke i 90 očeva, pri čemu je 90 bračnih parova, dok za 13 majki nisu prikupljene procjene njihovih bračnih partnera. Prosječno trajanje braka jest 12,32 godine ($SD=4,96$). Prosječna dob majki u uzorku je 37,89 godina ($SD=5,07$), a očeva 41,41 godinu ($SD=6,12$). Uzorak čine zaposleni roditelji (95% muškaraca i 90% žena), 53% očeva i 43% majki srednje je stručne spreme, a 46% očeva i 55% majki više i visoke stručne spreme. Kod 11% obitelji prosječan je mjesečni prihod manji od 6.000,00 kn, kod većine je između 6.000,00 i 10.000,00 kn (50%), a iznad 10.000,00 kn ima 39% obitelji.

Prosječna dob djece čije su ponašanje roditelji procjenjivali jest 8,5 godina ($SD=2,44$). Prosječan broj djece u obiteljima varira od jednog djeteta do četiri djeteta ($M=1,79$, $SD=0,60$).

Ispitivanje roditelja provedeno je u ustanovama predškolskog odgoja i u osnovnim školama. Odgojitelji/nastavnici ili psiholozi predali su roditeljima pripremljene materijale. U materijalima za ispitanike nalazio se dopis s osnovnim podacima o istraživanju i molbom za suradnju te upitnicima za roditelje s detaljnim opisom načina njihova ispunjavanja.

Varijable i operacionalizacija

Problemi u ponašanju djece

U istraživanju su iskorištene Ljestvice za procjenu dječjeg ponašanja (*Child Behavior Checklist*; Achenbach i Rescorla, 2000.; 2001.; Živčić-Bećirević i sur., 2003.) za djecu predškolske i školske dobi. Ljestvice za procjenu ponašanja djece uključuju širok raspon ponašajnih i emocionalnih simptoma te se sastoje od više desetaka opisa ponašanja na kojima procjenjivač procjenjuje prisutnost i izraženost opisanoga ponašanja kod pojedinoga djeteta. Ponašanje djeteta tijekom proteklih šest mjeseci procjenjuje se na ljestvici od tri stupnja. Na osnovi faktorskih analiza izdvojene su dvije osnovne šire kategorije problema u ponašanju, internalizirani i eksternalizirani problemi (Achenbach i Rescorla, 2000.). Ljestvica namijenjena roditeljima da procijene dječje ponašanje (CBCL) za djecu od 1,5 godina na više (Achenbach i Rescorla, 2000.) sadrži 99 čestica, a za djecu školskog uzrasta od 6 do 18 godina 112 čestica (Achenbach i Rescorla, 2001.). Pouzdanosti svih ljestvica u ovom istraživanju vrlo su visoke (od 0,88 do 0,97). Prosječna razina eksternaliziranih problema kod predškolske djece iznosi 8,24 ($SD=6,19$), a kod školske 5,68 ($SD=5,04$). Kod predškolske djece prosječna razina internaliziranih problema iznosi 5,95

(SD=4,92), a kod školske djece 3,82 (SD=3,48). Razina ukupnih problema kod predškolske djece iznosi 22,05 (SD=14,09), a kod školske 17,24 (SD=13,08). Navedeno upućuje na to da se radi o djeci koja nemaju izražene probleme u ponašanju.

U analizi rezultata u ovom su istraživanju upotrijebljeni rezultati na skali ukupnih problema, eksternaliziranih i internaliziranih problema pretvoreni u z-vrijednosti kako bi se omogućila usporedba ispitanika različite dobi, a što je u skladu s preporukama samih autora (Achenbach i Rescorla, 2001.).

Roditeljski stres

Za procjenu roditeljskoga stresa u istraživanju je upotrijebljen Upitnik izvora i intenziteta roditeljskog stresa (Profaca i Arambašić, 2004.). Upitnik se sastoji od 65 tvrdnji koje se odnose na situacije koje roditeljima mogu biti stresne. Roditelji na ljestvici od 0 do 3 procjenjuju koliko je navedena situacija za njih uznemirujuća, teška, odnosno stresna. S obzirom na izvore stresa, razlikuje se 13 podljestvica po pet čestica: zahtjevnost djeteta, neadaptiranost djeteta, zdravlje djeteta, neispunjena očekivanja, vezanost uz dijete, discipliniranje djeteta, komunikacija s djetetom, nekompetencija, nedostatak podrške, ograničenja roditeljske uloge, odnosi s partnerom, materijalna situacija te zahtjevi drugih uloga. Autori sugeriraju i formiranje jedinstvenoga rezultata intenziteta roditeljskoga stresa. U ovom je istraživanju upitnik primijenjen na roditelje djece i predškolske i školske dobi, a vrlo visoka pouzdanost upitnika u cjelini (0,96) upućuje na opravdanost upotrebe na uzorku roditelja djece predškolske i školske dobi. Pouzdanosti pojedinih podljestvica većinom su zadovoljavajuće (od niske 0,63 za podljestvicu vezanosti uz dijete do 0,83 za podljestvicu zahtjeva drugih uloga). Ukupni se rezultat na Upitniku izvora i intenziteta roditeljskoga stresa može kretati od 0 do 195. Veći rezultat upućuje na veći intenzitet roditeljskoga stresa.

Crte ličnosti

Podaci o temeljnim crtama ličnosti roditelja dobiveni su primjenom Upitnika petofaktorskoga modela ličnosti (*Big Five Inventory*) autora Johna, Donahuea i Kentlea (1991.; prema John i Srivastava, 1999.). Upitnik se sastoji od 44 čestice u obliku kratkih verbalnih fraza. Svaka fraza sadrži prototipski pridjev, odnosno marker osobina petofaktorskoga modela uz kratku elaboraciju, objašnjenje ili kontekstualnu informaciju, što olakšava razumijevanje i smanjuje višeznačnost (John i Srivastava, 1999.). Zadatak je ispitanika da procijene vide li sebe kao osobu koja ima svaku od navedenih osobina. Odgovori ispitanika boduju se na ljestvici Likertova tipa od 5 stupnjeva. Koeficijenti unutarnje konzistencije svake ljestvice Upitnika

petofaktorskoga modela ličnosti dobiveni u ovom istraživanju također su zadovoljavajući i kreću se od 0,76 za savjesnost, ekstraverziju i ugodnost do 0,80, odnosno 0,81, za neuroticizam i otvorenost.

Obiteljsko funkcioniranje

Kao mjera obiteljskoga funkcioniranja upotrijebljena je Ljestvica obiteljske adaptabilnosti i kohezivnosti II (*Family Adaptability and Cohesion Evaluation Scale – FACES*; Olson i sur., 1982.). Ljestvica mjeri dimenzije kohezivnosti (emocionalne veze među članovima obitelji) i adaptabilnosti (fleksibilnost obiteljskoga sustava) koje proizlaze iz kružnoga modela bračnih i obiteljskih sustava (Olson i sur., 1983.). U ovom je istraživanju upotrijebljena prilagođena verzija FACES II, koja pokazuje jednofaktorsku strukturu (Martinac Dorčić, 2007.). Sastoji se od 28 tvrdnji, a zadatak je ispitanika da procijene u kojoj mjeri opisi navedeni u tvrdnjama vrijede za njegovu/njezinu obitelj. Procjenjuje se na ljestvici Likertova tipa od pet stupnjeva. Pouzdanost ljestvice u cjelini vrlo je visoka ($\alpha=0,91$). Viši rezultat znači veću percepciju obiteljske kohezivnosti i adaptabilnosti.

Bračna kvaliteta

Za procjenu kvalitete braka uzet je Indeks bračne kvalitete (*Quality of Marriage Index*; Norton, 1983.). Indeks bračne kvalitete sastoji se od šest čestica s ponuđenih pet stupnjeva slaganja. Viši rezultat znači veću bračnu kvalitetu u percepciji partnera. Ova je jednodimenzionalna ljestvica već primjenjivana na našem uzorku bračnih parova (Obradović i Čudina-Obradović, 2001.a; 2001.b). Ljestvica pokazuje vrlo visoku pouzdanost ($\alpha=0,94$) i na uzorku ispitanika iz ovog istraživanja.

Izraženost psihičkih simptoma

U ovom je istraživanju kao mjera prilagodbe uzeta Ljestvica simptoma (*Symptom Checklist – SCL-90-R*; Derogatis, 1983.). SCL-90-R konstruiran je kako bi se samoprocjenom utvrdila izraženost većega broja psihičkih problema i simptoma psihopatologije. Ljestvica se sastoji od liste problema – ukupno 90 čestica, a zadatak je sudionika procijeniti koliko ga je svaki od navedenih problema uznemiravao u proteklih tjedan dana. Procjenjuje se na ljestvici Likertova tipa. Ova ljestvica mjeri izraženost psihičkih i tjelesnih simptoma na devet dimenzija, od kojih su ovdje analizirane somatizacija, depresija, anksioznost i hostilnost. U ovom je istraživanju primijenjen Opći indeks težine (GSI) kao opća mjera izraženosti simptoma. Predstavlja zbroj procjena na svim česticama podijeljen s ukupnim brojem čestica (90). Pouzdanost Ljestvice simptoma u cjelini iznosi 0,96. Osim općeg indeksa, analizirane su i pojedinačne

dimenzije koje imaju zadovoljavajuće koeficijente pouzdanosti (0,87 za depresivnost i hostilnost, 0,84 za somatizaciju, a 0,82 za anksioznost).

Sociodemografske varijable

Prikupljeni su podaci o dobi roditelja, broju djece i visini obiteljskih mjesečnih prihoda.

REZULTATI

Kako bi se ispitalo razlikuju li se majke i očevi u osobinama ličnosti, bračnoj kvaliteti, obiteljskom funkcioniranju, roditeljskom stresu te izraženosti psihičkih simptoma, provedeno je niz t-testova za zavisne uzorke. Ovim su se postupkom željele prihvatiti kritike o uobičajenom promatranju majki i očeva istoga djeteta kao nezavisnih uzoraka, iako to oni zapravo nisu (Berge i Patterson, 2004.), a na što upućuju i koeficijenti korelacije prikazani u Tablici 1.

↻ TABLICA 1
Korelacije između rezultata bračnih partnera u varijablama ličnosti, bračnoj kvaliteti, obiteljskom funkcioniranju, roditeljskom stresu i dobrobiti

	Varijable	r
Crte ličnosti	Otvorenost	0,29**
	Savjesnost	0,20
	Neuroticizam	0,21
	Ekstraverzija	0,33**
	Ugodnost	0,38***
Obitelj i brak	Bračna kvaliteta	0,60***
	Obiteljsko funkcioniranje	0,74***
Dobrobit roditelja	Izraženost simptoma – ukupno	0,33**
	Somatizacija	0,10
	Depresivnost	0,25*
	Anksioznost	0,27*
	Hostilnost	0,40***
Roditeljski stres	Roditeljski stres – ukupno	0,46***
	Zahtjevnost djeteta	0,53***
	Neadaptiranost djeteta	0,48***
	Zdravlje djeteta	0,40***
	Neispunjena očekivanja	0,32**
	Vežanost uz dijete	0,32**
	Discipliniranje djeteta	0,51***
	Komunikacija s djetetom	0,61***
	Nekompetencija	0,38***
	Manjak podrške	0,27*
	Ograničenje roditeljske uloge	0,44***
	Odnosi s partnerom	0,51***
	Materijalna situacija	0,44***
Zahtjevi drugih uloga	0,33**	

● **TABLICA 2**
Razlike u osobinama
ličnosti, bračnoj
kvaliteti, obiteljskom
funkcioniranju,
roditeljskom stresu i
izraženosti psihičkih
simptoma između
majki i očeva

Najviši koeficijenti korelacije dobiveni su kod varijabli bračne kvalitete i obiteljskoga funkcioniranja, što se i očekivalo s obzirom na to da su majke i očevi procjenjivali isti aspekt interakcije. Iako su procjenjivali i izvore roditeljskoga stresa u odnosu na isto dijete, dobivene su nešto niže korelacije koje variraju s obzirom na različite izvore roditeljskoga stresa. Slaganje je najveće za stres zbog komunikacije s djetetom i zahtjevnost djeteta, dok je najmanje slaganje kod stresa zbog manjka podrške. Whisman i sur. (2004.) sugeriraju da sličnost među partnerima može biti posljedica selekcije partnera, izloženosti zajedničkim stresorima ili posljedicama njihove zajedničke interakcije. Rezultati provedenih t-testova prikazani su u Tablici 2.

Varijable	Očevi		Majke		df	t-test
	M	SD	M	SD		
Crte ličnosti						
Otvorenost	25,93	5,79	26,88	5,70	86	1,30
Savjesnost	26,71	4,97	26,94	4,49	86	0,36
Neuroticizam	12,15	5,96	12,09	4,93	86	0,08
Ekstraverzija	21,32	4,95	21,10	4,71	86	0,36
Ugodnost	24,41	5,39	26,01	5,06	86	2,60*
Obitelj i brak						
Bračna kvaliteta	21,49	3,41	21,20	3,40	84	0,87
Obiteljsko funkcioniranje	89,73	13,66	91,32	12,44	87	1,57
Roditeljski stres						
Roditeljski stres – ukupno	36,58	27,82	37,46	24,30	84	0,30
Zahtjevnost djeteta	2,94	2,35	3,08	2,81	86	0,51
Neadaptiranost djeteta	2,01	2,67	1,99	2,26	86	0,08
Zdravlje djeteta	2,32	3,26	1,91	2,56	86	1,19
Neispunjena očekivanja	2,34	2,32	2,26	2,44	86	0,27
Vežanost uz dijete	3,55	2,69	4,08	2,55	86	1,61
Discipliniranje djeteta	3,47	2,65	3,80	2,81	86	1,14
Komunikacija s djetetom	3,61	2,95	3,79	2,91	86	0,66
Nekompetencija	2,41	2,80	2,10	2,40	86	0,99
Manjak podrške	1,88	2,76	2,53	2,51	86	1,88
Ograničenje roditeljske uloge	2,28	2,43	2,99	2,24	86	2,70**
Odnosi s partnerom	2,38	2,87	2,85	2,55	84	1,61
Materijalna situacija	2,62	3,66	2,15	3,21	86	1,20
Zahtjevi drugih uloga	4,36	3,58	3,45	2,97	86	2,22*
Izraženost simptoma						
Izraženost simptoma – ukupno	0,30	0,34	0,37	0,35	86	1,78
Somatizacija	0,36	0,41	0,51	0,51	86	2,26*
Depresivnost	0,31	0,40	0,50	0,54	86	2,97**
Anksioznost	0,32	0,43	0,36	0,39	86	0,75
Hostilnost	0,40	0,63	0,38	0,63	86	0,21

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Ukupna izraženost roditeljskoga stresa upućuje na nizak doživljaj stresa kod ispitanih roditelja. S obzirom na maksimalni mogući raspon od 0 do 195, ovdje su dobivene relativno niske prosječne vrijednosti (kod majki 37,46, kod očeva 36,58), što upućuje na zaključak da zaposleni roditelji djece koja nemaju izraženije probleme u ponašanju doživljavaju vrlo blag roditeljski stres, što je slično rezultatima koje dobivaju Profaca i Arambašić (2004.). Kod pojedinačnih izvora stresa, kod očeva su najizraženiji zahtjevi drugih uloga kao izvori roditeljskoga stresa, dok je kod majki to vezanost uz dijete, premda su i te vrijednosti sve prilično niske. Profaca i Arambašić (2004.) na uzorku roditelja predškolske djece nalaze da je za majke najstresnije discipliniranje djeteta, dok je očevima najstresniji manjak podrške, a i jednima i drugima najveći je izvor stresa komunikacija s djetetom.

S obzirom na izraženost psihičkih simptoma kod ispitanih roditelja u usporedbi s postojećim normama (Derogatis, 1993.), dobivene su vrijednosti ispod graničnih vrijednosti za identifikaciju problema u psihičkom funkcioniranju (granična vrijednost kod žena je 0,78, odnosno 0,58 kod muškaraca, Derogatis, 1983.).

Bračni partneri razlikuju se u crti ugodnosti, koja je izraženija kod majki. Majke doživljavaju veći stres zbog ograničenja roditeljske uloge, a očevi zbog opterećenja drugim ulogama. Dobivene su značajne razlike u somatizaciji i depresivnosti, pri čemu majke imaju izraženije simptome na obje dimenzije. U ostalim osobinama ličnosti, kao ni u varijablama obiteljskoga funkcioniranja, bračne kvalitete, ukupnom roditeljskom stresu te izraženosti ukupnih psihičkih simptoma, anksioznosti i hostilnosti, nisu dobivene značajne razlike između majki i očeva.

Da bismo utvrdili povezanost između svih promatranih varijabli, izračunani su koeficijenti korelacija, i to posebno na uzorku majki, a posebno na uzorku očeva. Dobivene korelacije prikazane su u Tablici 3.

Na uzorku majki i očeva izraženost psihičkih simptoma u značajnoj je pozitivnoj korelaciji s neuroticizmom, a u negativnoj s ugodnosti, a kod očeva je značajna i negativna povezanost s ekstraverzijom. Kod majki i očeva bračna kvaliteta i obiteljsko funkcioniranje međusobno su u značajnoj visokoj pozitivnoj korelaciji, a obje su varijable u značajnoj umjerenoj negativnoj korelaciji s izraženosti psihičkih simptoma. Procjena problema u ponašanju djeteta u značajnoj je umjerenoj pozitivnoj korelaciji s roditeljskim stresom majki i očeva. Na uzorku majki dobiveni koeficijenti korelacije viši su nego kod očeva, posebno za probleme u ponašanju djece, što je i očekivano s obzirom na to da su podaci o problemima u ponašanju djece dobiveni samo od majki. Dobivene razlike u prirodi

povezanosti između promatranih varijabli kod majki i očeva upućuju na moguće razlike u determinantama psiholoških simptoma. Ovdje nisu prikazane korelacije sa sociodemografskim varijablama (dob roditelja, visina prihoda, broj djece), koje nisu značajno povezane s izraženošću psihičkih simptoma, a ni s većinom ostalih varijabli.

Očevi	Majke									
	Otv	Sav	Neur	Ekst	Ugod	Brak	Obit	Ponaš	Stres	GSI
Otv	-	0,19	-0,10	0,44**	0,01	-0,02	0,10	0,03	-0,07	0,13
Sav	0,41**	-	-0,20*	0,32**	0,12	0,20	0,22*	-0,13	-0,08	-0,13
Neur	-0,26*	-0,27**	-	-0,28**	-0,47**	-0,19	-0,27**	0,25*	0,32**	0,56**
Ekst	0,40**	0,37**	-0,53**	-	0,10	0,11	0,17	-0,14	-0,09	-0,19
Ugod	0,20	0,34**	-0,60**	0,38**	-	0,23*	0,25*	-0,10	-0,16	-0,25*
Brak	0,08	0,07	-0,36**	0,11	0,36**	-	0,63**	-0,37**	-0,43**	-0,41**
Obit	0,22*	0,16	-0,44**	0,30**	0,32**	0,61**	-	-0,40**	-0,48**	-0,42**
Ponaš	-0,15	-0,09	0,38**	-0,23*	-0,36**	-0,22*	-0,34**	-	0,58**	0,57**
Stres	0,05	-0,08	0,30**	-0,04	-0,27*	-0,42**	-0,32**	0,42**	-	0,52**
GSI	-0,04	-0,16	0,52**	-0,24*	-0,36**	-0,55**	-0,50**	0,28**	0,43**	-

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

● TABLICA 3
Koefficienti korelacija između osobina ličnosti, bračne kvalitete, obiteljskoga funkcioniranja, ponašanja djeteta, roditeljskog stresa i izraženošću psihičkih simptoma na uzorku majki (iznad dijagonale) i očeva (ispod dijagonale)

Kako bi se utvrdila uloga pojedinih varijabli obiteljskoga, bračnoga i roditeljskoga funkcioniranja u objašnjenju izraženošću psihičkih simptoma roditelja pošto se isključe efekti crta ličnosti, provedene su dvije hijerarhijske regresijske analize: jedna za majke, a druga za očeve. Ova vrsta regresije omogućuje uvođenje nezavisnih varijabli u analizu određenim slijedom, što omogućuje procjenu objašnjavaju li varijable u kasnijim koracima dodatnu količinu varijance zavisne varijable povrh nezavisnih varijabli koje su uvedene ranije (Kardum i sur., 2004.).

U analizama su kao nezavisne varijable u prvom koraku uključene sociodemografske varijable (dob roditelja, broj djece i visina prihoda), u drugom koraku osobine ličnosti (ugodnost, otvorenost, savjesnost, neuroticizam i ekstraverzija), u trećem varijable obiteljskoga i bračnoga funkcioniranja, a u četvrtom varijable vezane uz roditeljstvo (intenzitet roditeljskoga stresa i problemi u ponašanju djeteta). U Tablici 4 i 5 prikazani su rezultati tih analiza, pri čemu su navedeni samo prediktori sa značajnim beta-vrijednostima, izdvojenima u zadnjim koracima analize.

Iz Tablice 4 može se vidjeti da sociodemografske varijable (broj djece, prihodi i dob roditelja) nisu značajni prediktori izraženošću psihičkih simptoma majki, na što su upućivali i podaci o koefficientima korelacije. Međutim, u zadnjem koraku kao značajni samostalni prediktor izdvaja se broj djece, što je moguća posljedica njegova supresorskog efekta s obzirom na to da korelira s neuroticizmom kao značajnim prediktorom

($r = -0,25$; $p < 0,05$). Osobine ličnosti objašnjavaju 45% varijance izraženosti psihičkih simptoma majki. Kao značajni samostalni prediktori izdvojili su se otvorenost, neuroticizam i ekstraverzija. S obzirom na to da otvorenost i ekstraverzija nisu značajno povezane s kriterijem (Tablica 3), moguće je da je posrijedi supresorski efekt ovih varijabli, dok je efekt neuroticizma u skladu s očekivanjima. Doprinos varijabli unesenih u trećem i četvrtom koraku također je značajan. Varijable iz trećega koraka (obiteljsko funkcioniranje i bračno zadovoljstvo) značajno objašnjavaju dodatnih 12% varijance izraženosti psihičkih simptoma, iako se ni jedan od njih ne izdvaja kao značajan samostalni prediktor, što je moguća posljedica njihove visoke međusobne povezanosti ($r = 0,63$; $p < 0,01$). Pošto se izluče efekti varijabli uvedenih u prijašnjim koracima, varijable roditeljskoga stresa i problema u ponašanju djeteta značajno objašnjavaju novih 6% varijance izraženosti psihičkih simptoma majki. Kao samostalan prediktor izraženosti psihičkih simptoma izdvaja se problematično ponašanje djeteta, ali ne i roditeljski stres – majke koje procjenjuju veću zastupljenost problema u ponašanju kod svojeg djeteta imaju i izraženije psihičke simptome. Sve promatrane varijable zajedno objašnjavaju 66% varijance psihičkih simptoma majki.

Prediktorske varijable	Beta	Samostalni doprinosi	ΔR^2	R^2
1. korak: sociodemografske varijable broj djece	0,18*	0,02	0,04	0,04
2. korak: crte ličnosti otvorenost	0,27**	0,05	0,45***	0,48***
neuroticizam	0,46***	0,14		
ekstraverzija	-0,18	0,02		
3. korak: obitelj i brak			0,12***	0,61***
4. korak: djeca i roditeljski stres ponašanje djeteta	0,23**	0,03	0,06***	0,66***

ΔR^2 – doprinos pojedine grupe prediktora objašnjenju varijanci

R^2 – ukupni doprinos objašnjenju varijanci

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

📌 **TABLICA 4**
Rezultati hijerarhijske
regresijske analize za
izraženost psihičkih
simptoma kod majki

U Tablici 5 može se vidjeti da sociodemografske varijable nisu značajni prediktori izraženosti psihičkih simptoma očeva. Crte ličnosti objašnjavaju 29% varijance izraženosti psihičkih simptoma kod očeva, pri čemu je jedino neuroticizam značajan samostalni prediktor. Varijable unesene u trećem koraku (obiteljsko funkcioniranje i bračno zadovoljstvo) objašnjavaju dodatnih 25% varijance, a bračna kvaliteta izdvaja se kao samostalni prediktor: očevi koji procjenjuju svoj bračni

odnos manje kvalitetnim imaju izraženije psihičke simptome. Zanimljivo je da varijable vezane uz roditeljstvo (roditeljski stres i problemi u ponašanju djeteta) pošto se izluče efekti varijabli uvedenih u prijašnjim koracima ne pridonose značajnijem objašnjenju varijance izraženosti psihičkih simptoma očeva. Sve promatrane varijable zajedno objašnjavaju 57% varijance psihičkih simptoma očeva.

Prediktorske varijable	Beta	Samostalni doprinosi	ΔR^2	R^2
1. korak: sociodemografske varijable			0,01	0,01
2. korak: crte ličnosti neuroticizam	0,35***	0,05	0,29***	0,30***
3. korak: obitelj i brak bračna kvaliteta	-0,34**	0,06	0,25***	0,54***
4. korak: djeca i roditeljski stres			0,02	0,57***

ΔR^2 – doprinos pojedine grupe prediktora objašnjenju varijanci

R^2 – ukupni doprinos objašnjenju varijanci

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

TABLETA 5
Rezultati hijerarhijske
regresijske analize za
izraženost psihičkih
simptoma kod očeva

Na temelju provedenih analiza može se zaključiti da su psihički simptomi majki i očeva i nakon kontrole efekata varijabli ličnosti, koje više objašnjavaju psihičke simptome majki nego očeva, objašnjeni i varijablama obiteljskoga i bračnoga funkcioniranja. Kod očeva je doprinos bračnoga i obiteljskoga funkcioniranja veći nego kod majki, s tim da se kod očeva izdvaja samo bračna kvaliteta, a kod majki su podjednako značajni i bračna kvaliteta i obiteljsko funkcioniranje. Kao odrednica psihičkih simptoma majke izdvajaju se i problemi u ponašanju djeteta, koji kod očeva ne pridonose značajno objašnjenju njihovih psihičkih simptoma.

Iako nije dobiven doprinos ukupnoga roditeljskog stresa i problema u ponašanju djeteta u izraženosti simptoma kod očeva, s obzirom na značajne korelacije (Tablica 3) između ovih varijabli, provedene su daljnje analize, u koje su uvršteni pojedinačni izvori roditeljskoga stresa i zasebno eksternalizirani i internalizirani problemi u ponašanju djeteta. Korelacijske analize pokazuju da je izraženost psihičkih simptoma kod majki i očeva značajno povezana s pojedinačnim izvorima roditeljskoga stresa koji su i međusobno značajno nisko do umjereno povezani. Kod očeva su sve korelacije između izraženosti psihičkih simptoma i pojedinih izvora roditeljskog stresa značajne i kreću se od 0,23 za zdravlje djeteta do 0,52 za odnos sa suprugom. Kod majki jedino zdravlje djeteta nije u značajnoj korelaciji ($r=0,17$) s izraženosti psihičkih simptoma, a ostale su korelacije značajne i kreću se od 0,28 za

➤ **TABLICA 6**
Eksternalizirani i
internalizirani
problemi djece i izvori
roditeljskoga stresa
kao prediktori
psihičkih simptoma
majki i očeva

vezanost uz dijete do 0,50 za komunikaciju. Izraženost simptoma kod očeva u značajnoj je korelaciji samo s internaliziranim problemima (0,39), dok je kod majki značajna korelacija i s internaliziranim (0,38) i eksternaliziranim problemima (0,48).

Kako bi se utvrdilo što od varijabli izvora roditeljskoga stresa i problema ponašanja djece najbolje objašnjava izraženost psihičkih simptoma majki i očeva, provedene su standardne regresijske analize. U Tablici 6 prikazani su rezultati dobiveni na uzorku majki i očeva.

Prediktori	Simptomi – majke (β)	Simptomi – očevi (β)
Internalizirani problemi	0,15	0,27*
Eksternalizirani problemi	0,28*	-0,16
Zahtjevnost	-0,22	0,18
Neadaptiranost	0,27	-0,20
Zdravlje	-0,03	0,14
Neispunjena očekivanja	-0,11	-0,05
Vezanost uz dijete	-0,01	0,05
Discipliniranje	-0,06	0,37*
Komunikacija	0,30	-0,33
Nekompetencija	0,16	0,11
Manjak podrške	-0,07	-0,03
Roditeljska uloga	-0,03	-0,14
Odnosi s partnerom	-0,03	0,49**
Materijalna situacija	0,08	-0,03
Druge uloge	0,16	0,04
R	0,64	0,66
adj. R ²	0,29	0,31
F	3,40***	3,52**

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

S obzirom na relativno velik broj prediktora i malen broj ispitanika, prikazani su korigirani koeficijenti multiple korelacije (Mejovšek, 2003.). Rezultati regresijskih analiza upućuju na zaključak da kada se izdvojeno promatraju samo varijable koje se odnose na probleme u ponašanju djece i izvore roditeljskoga stresa, one značajno objašnjavaju izraženost psihičkih simptoma i majki i očeva. Navedene varijable objašnjavaju 29% varijance izraženosti psihičkih simptoma majki i 31% kod očeva. Značajni samostalni prediktor ukupne izraženosti simptoma majki jesu eksternalizirani problemi djeteta. Kod očeva su to internalizirani problemi djeteta te discipliniranje i odnosi sa suprugom kao izvori roditeljskoga stresa.

DISKUSIJA

Na temelju rezultata ovog istraživanja može se zaključiti da se roditeljska uloga različito odražava na psihičko funkcioniranje muškaraca i žena i da je opravdano u analizama efekata roditeljstva zasebno razmatrati ulogu majke i ulogu oca.

Razlike između majki i očeva

U ispitivanju spolnih razlika u crtama ličnosti uobičajeno je da žene imaju više rezultate na dimenzijama neuroticizma i ugodnosti (Costa i sur., 2001.; Kardum i sur., 2006.; Lavee i Ben-Ari, 2004.). U ovom je istraživanju dobivena razlika samo za crtu ugodnosti, a zanimljivo je da uobičajene spolne razlike u neuroticizmu na ovom uzorku roditelja nisu dobivene. Majke u odnosu na očeve imaju izraženiju somatizaciju i depresivnost, što je u skladu s drugim istraživanjima (Derogatis, 1993.), za razliku od rezultata o nepostojanju razlika u dimenzijama anksioznosti, za koju je uobičajeno da je izraženija kod žena. Istraživanja o spolnim razlikama inače upućuju na zaključak da žene doživljavaju intenzivnije i češće i ugodne i neugodne emocije (Brody i Hall, 2000.), što je možda razlog i ovdje dobivenih spolnih razlika. Podatak da u ovom istraživanju nisu potvrđene uobičajene spolne razlike (primjerice za neuroticizam i anksioznost) može se objasniti pretpostavkom da zahtjevi roditeljske uloge i iskustvo roditeljstva umanjuju neke razlike u crtama ličnosti i psihičkim simptomima kod muškaraca i žena.

Majke i očevi doživljavaju slične razine ukupnoga stresa, što se može objasniti podjelom uloga u obiteljima gdje su oba roditelja zaposlena (Deater-Deckard i Scarr, 1996.). Istodobno, dobivene razlike u pojedinačnim izvorima stresa idu u prilog i dalje prisutnoj tradicionalnoj podjeli uloga i u obiteljima gdje su oba partnera zaposlena, pa žene uz profesionalnu ulogu u većoj mjeri imaju ulogu u odgoju djece i u kućanskim poslovima (Leutar, 2004.). Naime, jedina značajna razlika u izvorima stresa dobivena je za ograničenja roditeljske uloge koja je izraženija kod majki, dok je kod očeva izraženiji stres zbog zahtjeva drugih uloga.

Odrednice izraženosti psihičkih simptoma

Dobiveni podaci o važnosti crta ličnosti u objašnjenju psiholoških simptoma majki i očeva u skladu su s objašnjenjem da je neuroticizam najvažniji prediktor negativnog afekta i životnoga zadovoljstva (DeNeve i Cooper, 1998.). Osobe s visokim neuroticizmom osjećaju se anksiozno, depresivno i ranjivo u velikom broju stresnih, čak i nestresnih situacija (Costa i McCrae, 1992.; prema Widiger i sur., 1999.).

Rezultati ovog istraživanja upućuju na važnost razmatranja ne samo dimenzija ličnosti nego i varijabli obiteljskoga i bračnoga funkcioniranja te roditeljstva, koje i nakon kontrole efekata ličnosti značajno pridonose objašnjenju psihičkih simptoma majki i očeva. Roditeljstvo može rezultirati nižom razinom psihološke dobrobiti zbog vremenskih i financijskih ograničenja, na što upućuju usporedbe funkcioniranja odraslih s djecom i bez djece (Mc Lanahan i Adams, 1987.). I u dru-

gim je istraživanjima dobiveno da su roditelji koji se u većoj mjeri poistovjećuju sa svojom roditeljskom ulogom podložniji njezinu utjecaju, pa tako Lyons-Ruth i sur. (2000.) ističu kako su depresivni simptomi općenito povezani s roditeljskom ulogom i kod majki i kod očeva.

U razmatranju efekta roditeljstva na prilagodbu potrebno je odvojeno analizirati odrednice psihičkih simptoma majki i očeva. Osim što pojedine grupe varijabli u različitoj mjeri objašnjavaju izraženost psihičkih simptoma majki i očeva, izdvajaju se razni samostalni prediktori. Tako uz crte ličnosti značajan dio varijance psihološke prilagodbe majki objašnjavaju problemi u ponašanju djece, a kod očeva bračna kvaliteta.

Rezultat prema kojemu majke koje percipiraju više problema u ponašanju djece imaju izraženije psihičke simptome u skladu je s uobičajenim viđenjem uloge majke. Majke su uključnije u odgoj djece (Simon, 1992.), osjetljivije na odstupanja u njihovu ponašanju, dok je očevima, prema tradicionalnim viđenjima, važnija kvaliteta bračnih odnosa (Čudina-Obradović i Obradović, 2006.). Premda se na psihološko funkcioniranje majki odražava i kvaliteta bračnih odnosa i percipirana kohezivnost i adaptabilnost obiteljskih odnosa, ni jedna varijabla ne izdvaja se kao zaseban značajan prediktor, što također može sugerirati da žene doživljavaju ta dva odnosa kao cjelinu. Arrendell (2000.) ističe kako je majčinstvo važan izvor osobnog identiteta žene, važniji od bračnoga statusa ili zanimanja. Žene više energije ulažu u svoju roditeljsku ulogu, koja je za njih središnja (u odnosu na obiteljsku, bračnu i profesionalnu) (Simon, 1992.) i za koju se pripremaju od najranije dobi, za razliku od muškaraca, kod kojih je veći naglasak na profesionalnoj ulozi (Maccoby, 1998.). Kao rezultat i bioloških i socijalnih čimbenika, specifičnih prošlih i sadašnjih interakcija među spolovima, majke i očevi najčešće i ne sudjeluju jednako u interakciji s djecom, što se onda odražava i na različitu prirodu njihove psihološke prilagodbe zbog roditeljske uloge (Maccoby, 1998.).

U ovom su istraživanju ispitani roditelji djece predškolske i rane školske dobi, ali nije analiziran efekt dobi djece zbog malog uzorka. Analizirane demografske varijable, dob roditelja i obiteljski prihodi nisu se pokazali značajnim prediktorima psihičkoga zdravlja ni majki ni očeva, premda istraživači ističu važnost ovih pokazatelja (npr. Cannig i sur., 1996.; Obradović i Čudina-Obradović, 2001.a; 2001.b; Čudina-Obradović i Obradović, 2006.; Raboteg-Šarić i Pećnik, 2006.).

Povezanost simptoma roditelja s ponašanjem djeteta

Analize u kojima je zasebno promatran odnos između prilagodbe i izvora roditeljskoga stresa te problema u ponašanju djece pokazuju da problemi u ponašanju djece i izvori roditeljskog stresa značajno objašnjavaju psihičke simptome obaju roditelja.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 1-2 (105-106),
STR. 209-231

SMOJVER-AŽIĆ, Š.,
MARTINAC ĐORČIĆ, T.:
POVEZANOST...

Kao značajan izvor izraženosti psihičkih simptoma majki izdvojili su se ukupni problemi u ponašanju djece, a u zasebnoj analizi potvrđeno je da to vjerojatno više proizlazi iz eksternaliziranih problema djece. Na povezanost roditeljskih procjena problema u ponašanju djece i psihičkih simptoma roditelja upućuju i drugi autori (Ievers i sur., 1998.), a posebice se eksternalizirani problemi djece izdvajaju kao stabilni izvori roditeljskoga stresa (Williford i sur., 2007.). Moguće je da se upravo zbog te povezanosti ukupni roditeljski stres nije izdvojio kao samostalan prediktor izraženosti simptoma kod majki i očeva. Zanimljivo je uočiti da se pojedinačni izvori roditeljskoga stresa nisu izdvojili kao značajni prediktori simptoma majki, što se može interpretirati preklapanjem izvora stresa.

Premda kod očeva ponašanja djece i ukupni roditeljski stres značajno ne pridonose objašnjenju izraženosti psihičkih simptoma povrh varijabli obiteljskoga i bračnoga funkcioniranja, kada se analiziraju pojedinačni izvori izdvajaju se kao značajni prediktori. Za razliku od majki, u objašnjenju izraženosti psihičkih simptoma očeva značajnim prediktorima pokazali su se internalizirani problemi djece te discipliniranje djeteta i odnosi sa suprugom kao izvori roditeljskoga stresa. Zanimljivo je da čak i kada se promatra efekt roditeljskoga stresa, kod očeva se i dalje izdvaja odnos sa suprugom (sada kao izvor roditeljskoga stresa), što je u skladu s rezultatima prethodne analize o izdvajanju bračne kvalitete kao prediktora psihičkih simptoma. Feldman i sur. (1983.) nalaze da bračno zadovoljstvo znatno utječe na roditeljsku ulogu kod muškaraca. Čudina-Obradović i Obradović (2006.) ističu kako su zadovoljniji roditeljskom ulogom očevi čija djeca nisu zahtjevnija i koji su u brakovima veće kvalitete. Istodobno, očevo uključivanje pozitivno se odražava na bračno zadovoljstvo i osjećaj roditeljstva žene (Kalmijin, 1999.). O važnosti bračnoga zadovoljstva kod muškaraca govore i Barnett i Marshall (1992.), koji ističu kako se djelovanje stresa na poslu negativnije odražava na muškarce u situacijama konfliktnih odnosa s partnericama.

Prednosti i nedostaci ovog istraživanja i sugestije za buduća istraživanja

U ovom je istraživanju ispitan zavisn uzorak bračnih parova i analiziran je efekt istoga djeteta na uzorku roditelja koji nemaju izraženije psihičke simptome i čija djeca ne iskazuju probleme u ponašanju. Pri tome je većina roditelja u uzorku obrazovana, zaposlena i relativno dobrih prihoda.

Osnovni nedostatak ovog istraživanja jest da je proveden na malom prigodnom uzorku roditelja djece vrtićke i rane školske dobi. Zbog maloga broja ispitanika u nekim su a-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 1-2 (105-106),
STR. 209-231

SMOJVER-AŽIĆ, Š.,
MARTINAC DORČIĆ, T.:
POVEZANOST...

nalizama zadržani i podaci majki, iako nisu dobiveni podaci i od njihovih muževa.

Navedena obilježja uzorka ograničavaju mogućnost generalizacije dobivenih rezultata, pa upućuju na nužnost daljnjih istraživanja na ovom području, i to na većoj reprezentativnosti uzorka i uključivanju novih relevantnih varijabli. U istraživanju nisu sudjelovali roditelji slabijega socijalno-ekonomskog statusa, što bi se moglo drugačije odraziti na roditeljski stres i kvalitetu psihološke prilagodbe. Ne treba isključiti ni mogućnost da bi se s drugim dobnim skupinama djece dobili drugačiji efekti zbog roditeljskih obveza uz, primjerice, adolescente. Uz ovdje analizirane varijable subjektivne procjene obiteljskoga, bračnoga i roditeljskoga funkcioniranja, nisu ispitani objektivni pokazatelji opterećenosti roditeljskom ulogom (npr. broj sati u određenim aktivnostima), niti su analizirani drugi izvori psiholoških simptoma, npr. druge obiteljske ili profesionalne uloge. Osim ispitivanja izraženosti psihičkih simptoma i isticanja negativnih aspekata, poželjno bi bilo analizirati i pozitivne aspekte prilagodbe roditelja. Roditeljska uloga ne mora uvijek podrazumijevati osjećaj odgovornosti koji se ne može zadovoljiti, jer je roditeljstvo najčešće i značajan izvor zadovoljstva u odgajanju i podizanju djece.

OPĆI ZAKLJUČAK

U ovom istraživanju potvrđeno je da je, unatoč tome što nema značajnih razlika u ukupnoj izraženosti psiholoških simptoma majki i očeva, psihološko zdravlje majki više pod utjecajem funkcioniranja djece, za razliku od očeva, kod kojih se važnim pokazao odnos sa suprugom. Rezultati istraživanja prema kojima se obilježja djece odražavaju na funkcioniranje roditelja idu u prilog transakcijskoj prirodi razvoja. Važnost ispitivanja psihološke dobrobiti roditelja proizlazi iz spoznaje da se ona odražava i na odnos roditelja prema djetetu. Roditelj koji sam ima psihičkih problema nema dovoljno snage da se posveti djetetu. Da bi se razumjele prilagodbe i roditelja i djece, nužna su daljnja istraživanja na ovom području.

LITERATURA

Abidin, R. R. (1992.), The determinants of parenting behavior. *Journal of Clinical Child Psychology*, 21: 407-412.

Achenbach, T. M., Rescorla, L. A. (2000.), *Manual for the ASEBA Preschool Forms & Profiles*. VT: University of Vermont, Research Center for Children, Youth and Families.

Achenbach, T. M., Rescorla, L. A. (2001.), *Manual for the ASEBA School-Age Forms & Profiles*. VT: University of Vermont, Research Center for Children, Youth and Families.

Arrendell, T. (2000.), Conceiving and investigating motherhood: The decade's scholarship. *Journal of Marriage and the Family*, 62: 1192-1207.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 1-2 (105-106),
STR. 209-231

SMOJVER-AŽIĆ, Š.,
MARTINAC DORČIĆ, T.:
POVEZANOST...

Barnett, R. C., Brennan, R. T. i Marshall, N. L. (1994.), Gender and the Relationship between Parent Role Quality and Psychological Distress. *Journal of Family Issues*, 15: 229-252.

Barnett, R. C. i Marshall, N. L. (1992.), Men's job and partner roles: Spillover effects and psychological distress. *Sex Roles* 27: 455-472.

Belsky, J. (1984.), The Determinants of Parenting: A Process Model. *Child Development*, 55: 83-96.

Berge, J. M., Patterson, J. M. (2004.), Cystic fibrosis and the family: A review and critique of the literature. *Families, Systems, and Health*, 22: 74-100.

Brody, L. R., Hall, J. A. (2000.), Gender, emotion and expression. U: M. Lewis, J. M. Haviland-Jones (ur.), *Handbook of emotions* (str. 338-349). New York: The Guilford Press.

Cannig, R. D., Harris, E. S. i Kelleher, K. J. (1996.), Factors Predicting Distress Among Caregivers to Children with Chronic Medical Conditions. *Journal of Pediatric Psychology*, 21: 735-749.

Costa, P. T., Terracciano, A., McCrae, R. R. (2001.), Gender differences in personality traits across cultures: Robust and surprising findings. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81: 32-331.

Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2003.), Potpora roditeljstvu: izazovi i mogućnosti. *Revija za socijalnu politiku*, 10: 45-68.

Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2006.), *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Deater-Deckard, K. i Scarr, S. (1996.), Parenting stress among dual-earner mothers and fathers: Are there gender differences? *Journal of Family Psychology*, 10: 45-59.

DeNeve, K. M. i Cooper, H. (1998.), The happy personality: A meta-analysis of 137 personality traits and subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 124: 197-229.

Derogatis, L. R. (1983.), *SCL-90-R: Administration, scoring and procedures*. Baltimore: Clinical Psychometric Research.

Derogatis, L. R. (1993.), *Brief Symptom Inventory (BSI) – Administration, scoring and procedures manual*. Minneapolis: NCS Pearson, Inc.

Feldman, S. S., Nash, S. C. i Aschenbrenner, B. G. (1983.), Antecedents of Fathering. *Child Development*, 54: 1628-1636.

Fuegen, K., Biernat, M., Haines, E. i Deaux, K. (2004.), Mothers and Fathers in the Workplace: How Gender and Parental Status Influence Judgments of Job-Related Competence. *Journal of Social Issues*, 60: 737-754.

Hayes, N., Joseph, S. (2003.), Big 5 correlates of three measures of subjective well-being. *Personality and Individual Differences*, 34: 723-727.

Ievers, C. E., Brown, R. T., Lambert, R. G., Hsu, L. i Eckman, J. R. (1998.), Family functioning and Social Support in the Adaptation of Caregivers of Children With Sickle Cell Syndromes. *Journal of Pediatric Psychology*, 23: 377-388.

John, O. P., Srivastava, S. (1999.), The big five trait taxonomy: History, measurement, and theoretical perspectives. U: L. A. Pervin, O. P. John (ur.), *Handbook of personality* (str. 102-138). New York: The Guilford Press.

- Kalmijin, M. (1999.), Father involvement in childrearing and the perceived stability of marriage. *Journal of Marriage and the Family*, 61: 409-421.
- Kardum, I., Gračanin, A., Hudek-Knežević, J. (2006.), Odnos crta ličnosti i stilova privrženosti s različitim aspektima seksualnosti kod žena i muškaraca. *Psihologijske teme*, 15: 101-128.
- Kardum, I., Hudek-Knežević, J., Kalebić, B. (2004.), Odnos Eysenckovih dimenzija ličnosti i dimenzija emocionalne kontrole s tjelesnim simptomima. *Društvena istraživanja*, 13 (6): 989-1010.
- Kendler, K. S., Sham, P. C. i MacLean, C. J. (1997.), The Determinants of Parenting: An Epidemiological, Multi-informant, Retrospective Study. *Psychological Medicine*, 27: 549-563.
- Lavee, Y. i Ben-Ari, A. (2004.), Emotional expressiveness and neuroticism: Do they predict marital quality? *Journal of Family Psychology*, 18: 620-627.
- Leutar, Z. (2004.), Žena između svijeta rada i obitelji. *Društvena istraživanja*, 13 (6): 1159-1177.
- Levenson, R. W., Carstensen, L. L. i Gottman, J. M. (1994.), The influence of age and gender on affect, physiology and their interrelations: A study of longterm marriages. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67: 56-69.
- Lyons-Ruth, K., Wolfe, R. i Lyubchik, A. (2000.), Depression and the Parenting of Young Children: Making the Case for Early Preventive Mental Health Services. *Harvard Review of Psychiatry*, 8: 148-153.
- Maccoby, E. E. (1998.), *The two sexes: Growing up apart; coming together*. London: Belknap Press.
- Manuel, J. C. (2001.), Risk and resistance factors in the adaptation in mothers of children with juvenile rheumatoid arthritis. *Journal of Pediatric Psychology*, 26: 237-246.
- Martinac Dorčić, T. (2007.), *Prilagodba roditelja djece oboljele od cerebralne paralize*. Doktorski rad. Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.
- McLanahan, S. i Adams, J. (1987.), Parenthood and psychological well-being. *Annual Review of Sociology*, 13: 237-257.
- McLean, L. A., Harvey, D. H. P., Pallant, J. F., Bartlett, J. R., Mutimer, K. L. A. (2004.), Adjustment of mothers of children with obstetrical brachial plexus injuries: testing a risk and resistance model. *Rehabilitation Psychology*, 49: 233-240.
- Mejovšek, M. (2003.), *Uvod u metode znanstvenog istraživanja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Nemeček, S. i Olson, K. R. (1996.), Personality and marital adjustment. *Psychological Reports*, 78: 26-43.
- Nomaguchi, K. M. i Milkie, M. M. (2003.), Costs and Rewards of Children: The Effects of Becoming a Parent on Adult's Live. *Journal of Marriage and Family*, 65: 356-374.
- Norton, R. (1983.), Measuring marital quality: A critical look at the dependent variable. *Journal of Marriage and the Family*, 43: 141-151.
- Obradović, J., Čudina-Obradović, M. (2001.a), Korelati i odrednice broja djece u obitelji. *Društvena istraživanja*, 10 (4-5): 655-683.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 1-2 (105-106),
STR. 209-231

SMOJVER-AŽIĆ, Š.,
MARTINAC DORČIĆ, T.:
POVEZANOST...

Obradović, J., Čudina-Obradović, M. (2001.b), Broj djece u obitelji i spol bračnog partnera kao prediktori bračne kvalitete. *Društvena istraživanja*, 10 (4-5): 709-730.

Olson, D. H., Portner, J., Bell, R. (1982.), *FACES II: Family Adaptability and Cohesion Scales*. St. Paul: University of Minnesota.

Olson, D., Russell, C., Sprenkle, D. (1983.), Circumplex model of marital and family systems: VI. Theoretical update. *Family Process*, 22: 69-83.

Phares, V., Lopez, E., Fields, S., Kamboukos, D. i Duhig, A. M. (2005.), Are fathers involved in pediatric psychology research and treatment? *Journal of Pediatric Psychology*, 30: 631-643.

Place, M., Hulsmeier, J., Brownrigg, A., Soulsby, A. (2005.), The family adaptability and cohesion evaluation scale (FACES): an instrument worthy of rehabilitation? *Psychiatric Bulletin*, 29: 215-218.

Profaca, B. i Arambašić, L. (2004.), Upitnik izvora i intenziteta roditeljskog stresa. *Suvremena psihologija*, 7: 243-260.

Raboteg-Šarić, Z. i Pećnik, N. (2006.), Marital Status, Financial Hardship and Social Support as Determinants of Parents' Depression and Child-Rearing Practices. *Društvena istraživanja*, 15 (6): 961-985.

Sabatelli, R. M. i Waldron, R. J. (1995.), Measurement issues in the assessment of the experience of parenthood. *Journal of Marriage and the Family*, 57: 969-980.

Simon, R. W. (1992.), Parental Role Strains, Salience of Parental Identity and Gender Differences in Psychological Distress. *Journal of Health and Social Behavior*, 33: 25-35.

Tein, J. Y., Sandler, I. N. i Zautra, A. J. (2000.), Stressful life events, psychological distress, coping, and parenting of divorced mothers: a longitudinal study. *Journal of Family Psychology*, 14: 27-41.

Umberson, D. i Gove, W. R. (1989.), Parenthood and Psychological Well-Being: Theory, Measurement, and Stage in the Family Life Course. *Journal of Family Issues*, 10 (4): 440-462.

Wallander, J. L., Varni, J. W. (1998.), Effects of pediatric chronic physical disorders on child and family adjustment. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 39: 29-46.

Warfield, M. E. (2005.), Family and work predictors of parenting role stress among two-earner families of children with disabilities. *Infant and Child Development*, 14: 155-176.

Whisman, M. A., Uebelacker, L. A., Weinstock, L. M. (2004.), Psychopathology and marital satisfaction: The importance of evaluating both partners. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 72: 830-838.

Widiger, T. A., Verheul, R. i van den Brink, W. (1999.), Personality and Psychopathology. U: L. A. Pervin, O. P. John (ur.), *Handbook of Personality: Theory and Research* (str. 347-366), New York: The Guilford Press.

Williford, A. P., Calkins, S. D. i Keane, S. P. (2007.), Predicting Change in Parenting Stress Across Early Childhood: Child and Maternal Factors. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 35: 251-263.

Živčić-Bećirević, I., Smojver-Ažić, S., Miščenić, G. (2003.), Problemi u ponašanju predškolske djece prema procjeni roditelja i odgojitelja. *Psihologijske teme*, 12: 63-76.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 1-2 (105-106),
STR. 209-231

SMOJVER-AŽIĆ, Š.,
MARTINAC DORČIĆ, T.:
POVEZANOST...

The Relation between Personality Traits, Family Functioning and Mothers' and Fathers' Psychological Symptoms

Sanja SMOJVER-AŽIĆ, Tamara MARTINAC DORČIĆ
Faculty of Arts and Sciences, Rijeka

The aim of this study was to identify the predictors of mothers' and fathers' psychological adjustment. Ninety married couples with at least one child between 3 and 13 years of age participated in the study. The contribution of family functioning, marital quality, parental stress and child behavior problems on psychological symptoms of mothers and fathers was examined after controlling the effects of personality traits. Separate analyses of relations between different aspects of psychological symptoms and parental stress sources and child behavior problems were performed for mothers and fathers. Personality traits explained the psychological distress of mothers: mothers who were more neurotic had more psychological symptoms. Family functioning and marital quality contributed to the explanation of psychological symptoms too, as well as parental stress and child behavior problems, which were the only significant predictor. Neuroticism predicted psychological symptoms in fathers. Both family functioning and marital quality were also significant predictors. Fathers who estimated lower marital quality had more psychological symptoms. Parental variables did not contribute significantly to the explanation of psychological symptoms of fathers.

Keywords: mother, father, psychological symptoms, personality traits, family, parental stress, child behavior problems

Bezug zwischen Persönlichkeitsmerkmalen und bestimmten Charakteristiken des Familienlebens im Blick auf psychische Auffälligkeiten bei Müttern und Vätern

Sanja SMOJVER-AŽIĆ, Tamara MARTINAC DORČIĆ
Philosophische Fakultät, Rijeka

Das Ziel dieser Untersuchung, an der 90 Ehepaare mit durchschnittlich 2 Kindern teilnahmen, ist eine Analyse psychologischer Anpassungsprozesse bei Müttern und Vätern. Ausgehend von der Annahme, dass psychische Auffälligkeiten vornehmlich von Persönlichkeitsmerkmalen bestimmt werden, untersuchten die Autorinnen, inwiefern das Funktionieren der Familie, die Qualität des Ehelebens, der elterliche Stress und Schwierigkeiten im Verhalten des Kindes

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 19 (2010),
BR. 1-2 (105-106),
STR. 209-231

SMOJVER-AŽIĆ, Š.,
MARTINAC DORČIĆ, T.:
POVEZANOST...

zusätzliche Erklärungen für bestimmte psychische Auffälligkeiten bei den Eltern liefern können. Der Bezug zwischen ausgeprägten psychischen Auffälligkeiten bei Müttern und Vätern und den Ursachen für elterlichen Stress einerseits sowie dem problematischen Verhalten der Kinder andererseits wurde einer besonderen Analyse unterzogen. Ausgeprägte psychische Auffälligkeiten bei Müttern lassen sich vorwiegend durch Persönlichkeitsmerkmale erklären: Mütter, die ein ausgeprägtes neurotisches Verhalten zeigen, haben auch ausgeprägtere psychische Auffälligkeiten. Ebenfalls tragen dazu bei: das Familienleben, ein (un-)befriedigendes Eheleben, intensiver Elternstress sowie problematisches Kinderverhalten (als selbstständiger Prädiktor). Persönlichkeitsmerkmale wie neurotisches Verhalten erklärt auch auf der Seite der Väter die Präsenz psychischer Auffälligkeiten. Doch ebenso von Bedeutung sind das Familien- und das Eheleben. Väter, die die Qualität ihres Ehelebens als weniger gut einschätzen, zeigen ausgeprägtere psychische Symptome. Variablen, die mit der Kindheit in Verbindung stehen, tragen nur unwesentlich zur Erklärung der Varianz psychischer Auffälligkeiten unter Vätern bei.

Schlüsselbegriffe: Mütter, Väter, psychische Auffälligkeiten, Persönlichkeit, Familie, Elternstress, problematisches Kinderverhalten